

Geliş Tarihi: 02.12.2019
Hakeme Gönderilme Tarihi: 06.12.2019
Hakemden Geliş Tarihi: 11.12.2019

KÜLTÜREL BİR FORM OLARAK TÜRKÜLERDE KAZ

Gıyasettin AYTAŞ*

Öz

Türküler, Türk kültürünün en önemli göstergeleri arasında yer alır. Türkülerde kullanılan her bir unsurun hayatla ve insanın kendine özgü değer yargıları ile birlikte, toplumsal algı ile de doğrudan ilgisi olduğu bilinmektedir. Özellikle kuşlar, doğada insana en yakın ve onlarla iç içe olması bakımından türkülerde önemli bir yer tutmaktadır. “Kaz”, hem evcil, hem de yaban hayatı yaşayan bir kuş türü olmasından ötürü türkülerde çokça yer almaktadır. Kazların türkülerimizde yer almasında öncelikle mitolojinin, ardından da yaşam alanlarının etkisinin payı olduğu söylenebilir. Bilim adamları canlıların yaşam alanları ile insanlar arasında doğrudan bir ilgi olduğuna dikkat çekmiş, onların bu ilişkiler sisteminin sanata, edebiyata ve şiire konu olduğunu ileri sürmüşlerdir. Başta efsaneler olmak üzere, tarihsel dönemler ve yaşanmış gerçeklerin hem doğada, hem de insan hayatından karşılık bulduğu, bunlar içerisinde “kaz” figürü etrafında türküler söylendiği görülmektedir. Kaz ve onun etrafında söylenen türkülerde başlıca iki önemli gösterge söz konusudur: Bunlardan birincisi kazların görüntüsü ve yaşam alanları ile insanlar ve bunlar içerisinde güzellik göstergesi olarak kızlar; diğeri de kazın kimlik göstergesi olarak kendine özgü yapısıdır. Sonuç itibarıyla kaz, Türk kültürünün en önemli göstergesi olarak türkülerde yer edinilmiş, dilek, temenni ve duygu aktarımında araç olarak kullanılmıştır.

---

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği
Bölümü.giyaytas@gazi.edu.tr

Anahtar Kelimeler: *Türkü, Türk kültürü, efsane, kuşlar, mitoloji*

Abstract

Folk songs are among the most important indicators of Turkish culture. It is known that each element used in folk songs has a direct relation with life and human's own value judgments and social perception. Especially birds are important in nature in terms of being closest to human and intertwined with them. 'Goose' is a species of bird, both domesticated and living in wildlife. It can be said that the effect of mythology and then the habitat of the geese in our folk songs is very effective. Scientists have pointed out that there is a direct interest between living spaces and human beings, and that their system of relations is the subject of art, literature and poetry. It is seen that the historical periods and the realities, especially the legends, are found both in nature and in human life, and among these, folk songs are singed around the 'goose' figure. There are two major indicators in the goose and the folk songs sung around him: the first is the appearance of the geese, the habitats and the people, and the girls as indicators of beauty; the other is its unique structure as an indication of the identity of the goose. As a result, goose has been used in folk songs as the most important indicator of Turkish culture and used as a means of transferring wishes, wishes and emotions.

Key Words: *Folk song, Turkish culture, myth, birds, mythology*

Giriş

Kuş türleri içerisinde kazın kendine özgü ve özel bir yapısı bulunmaktadır. Ördek ve kuğularla aynı aileden olan kaz, dünyanın bütün bölgelerinde yaşayabilen ender kuşlardandır. 30'a yakın türünün olduğu bilinen kaz, yaşam alanı olarak daha çok bataklık, nehir vadileri, ıslak ve otlak yerleri tercih ederler. Kimileri mevsime bağlı olarak göç ederler. 10 ila 25 yıllık bir ömür sürdüğü kabul edilen kazların toplumsal bir yaşam biçimi vardır. Otlak beslenen kazlar, tek eşli olup yavrularına son derece düşkündür.

İnsanlık tarihi incelendiğinde, coğrafya ve insan arasında her zaman doğal ve doğrudan bir ilişkiye rastlarız. Yaşanılan çevre ile insan zamanla özdeşleşmiş, hayatın her bir alanında birbiri içine giren ilişkiler sistemi oluşturmuştur. Bu yüzden, mitolojik dönemlerden başlamak üzere, insanların geçmişleri ile ilgili izler sürülürken, onların yerleşim alanları ve özellikleri mutlaka göz önünde bulundurulur.

Canlılar arasındaki ilişkiler sistemi üzerinde araştırma yapan bilim adamları, bütün canlının birlikte yaşadığı dünyada, diğer bir canlıdan bağımsız, biri olmadan diğerinin yaşamasının mümkün olmayacağını ortaya koymuştur. Söz konusu insan olduğunda, bu durum daha belirgin bir hâle gelmiştir. İnsanlar, evcilleştirdiği canlılar dışında, diğer canlıları da hayatlarına ortak etmiş, onları hayatın bir parçası hâline getirmiştir. Birlikte yaşamının ve bir arada olmanın sorumlulukları gereği, bu canlılar karşısında tek taraflı bir ilişki yürütmek yerine, karşılıklılık ilkesine uymuşlardır. Mitolojik dönemlerden başlamak üzere, insan dışı unsurlar ve bunlar arasında hayvanların her biri çeşitli biçimlerde hayatın belirleyicisi olduğu görülmektedir. Söz gelimi Türkler, çevrelerinde gördükleri, hayatlarına etki eden varlıkları tanımlayıp açıklarlarken kuşlara, özellikle “kaz”a hangi fonksiyonları yüklemişlerdir; kaz, Türk inanç sisteminde nasıl bir öneme sahiptir?” sorularına cevap ararken, Türk mitolojisine bakmak gerekmektedir (Sever, 1999:42).

Kaz, Türk mitolojisinde ilk olarak yaradılış destanında karşımıza çıkmaktadır. “Tanrı Kara Han bu yalnız su üstünde beyaz bir iri kaz olmuş uçuyordu”(Sepetçioğlu, 2000: 5).Tanrıya ait benzetme unsuru olarak kullanılan ‘kaz’. Türk mitolojisinde ona yüklenen önemi ve kutsallığı ortaya koymaktadır. Diğer yandan kazın su üstünde uçuşması, onun su ile olan organik bağımlı göstermesi bakımından da son derece önemlidir.

Altay Destanlarından Alıp Manaş Destanı’nda da kazın kurtarıcı rolüne rastlarız. Alıp Manaş tutsak edilmiştir. Tutsak edildiği yere ay kanatlı bir kaz gelir. Alıp Manaş, kazın kanadına ailesine götürmek üzere bir mektup yazar. Kaz mektubu Alıp Manaş’ın ailesine ulaştırınca aile hem oğullarının hayatta olduğunu, hem de kendisinden yardım istediğini öğrenmiş olurlar. (Ergun, 1998, 153). Altay Türkleri arasında bir kısım kabileler kendilerinin kazdan türediklerine inanırlar. Er Targın destanında Akça Han’ın bahadırlarından Targın’ın sevdiği Akça Han’ın kızı Ak Culus kendisinin kaza benzediğini söyler (Panayeva,2011). Ayrıca Şaman ayinlerinde Şaman’ın kaza binerek göğe yükseldiğine inanılır (İnan 1995:104, 106).

Kaz aynı zamanda ünlü Türk Hakanı Alper Tunga’nın kızının adıdır. İran’da bulunan Kazvin şehrinin de Alper Tunga’nın kızı tarafından inşa edildiğine inanılır. Diğer yandan Dede Korkut Hikâyelerinde kadınların güzelliğinden bahsederken “kaza benzer kızım

¹ Sever, Mustafa (), Türk Mitolojisinde Kuşlar, Milli Folklor, Yıl 11, s. 42.

gelinim” ifadesinin kullanıldığını görmekteyiz (Ergin, 1994). Kaz aynı zamanda metaforik bir özelliğe de sahiptir. Yüksek seviyede bulunanları temsil eder.

Kazın mitolojide ilahi ve benzetme motifi olarak kullanıldığını görmekteyiz. Her iki kullanımda da onun varlık motifinin arka planında derin bir anlam taşıdığı görülmektedir. Bu yüzden halk dili ve kültüründe kaz ayrı ve özel bir anlam taşımış ve anlatımın yanında sembolik değer olarak da kullanılmıştır. Söz gelimi Şaman davullarında kaz figürlerinin yer alması buna en güzel örnektir. Yol göstericidir, Şaman’a gitmesi gereken güzergâhı belirler, ona öğütler verir. Eski Uygur metinlerinde Buddha’nın kaza benzetildiği görülmektedir (Kaya, 1994).

Kaz etrafında çeşitli efsaneler de anlatılmaktadır. Bunlardan en bilineni “Sarı Kız Efsanesi”dir. Efsaneye konu olan mekânın adı da “Kaz Dağları”dır. Söylenceye göre genç ve güzel bir kız olan Sarı Kız, köyün delikanlılarına yüz vermez. Onlar da kendisine iftira atarlar. Babası bu iftiralara ve söylentilere daha fazla dayanamaz, kızını öldürmeye de kıyamadığı için kazları ile birlikte onu daha sonra Sarı Kız Efsanesinden adını alacak olan Kaz Dağları’na götürür. Amacı onun ecelinin kendi elinden değil, kurtlar kuşlar tarafından olmasıdır. Sarı Kız’ı dönmesi mümkün olmayan bir bölgeye bıraktıktan sonra geri dönen baba, bir müddet sonra çeşitli rivayetlere şahit olur. Sarı Kız, o bölgeden geçip gidenlerin yardımına koşan, sıkıntısı olanın sıkıntısını halleden biri olarak anlatılmaya başlanır. Babası kızının gerçek durumunu öğrenmek için tekrar Kaz Dağları’na gider. Sarı Kız, babasını görünce çok sevinir. Babası da kızının gerçekten söylendiği gibi ermiş biri olup olmadığını merak eder. Kızından abdest almak için su ister. Buldukları yerde su olmamasına karşın Sarı Kız, ayağını vurarak oradan su çıkarır. Babası bunu görünce kızının gerçekten ermiş biri olduğuna inanır. Sarı kız da sırrı ortaya çıktığı için birden ortadan kaybolur. Sarı Kızın babası da kızına yapılan iftiralara çok üzüldüğü için bir tepede ruhunu teslim eder.

Bu söylencede Sarı Kız ve kaz arasında kurulan bağ, kazların güzellik bakımından Sarı Kız’la eş tutulmasının yanında, onların koruyuculuk özelliğine de dikkat çekilir.

Kaz, Türk mitolojisinde olduğu gibi Fin-Ugor mitolojisinde de önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda Roma ve Yunan tapınaklarında kaz figürlerine rastlamaktayız. Çin’de yeni evli çiftlerin birbirlerine bağlılığını sağlamak amacıyla bir çift kaz armağan edilmiş (Akalin 1993: 101).

Hayatın hemen her alanında rastladığımız kaz, bir canlı türü olmanın ötesine geçerek hayata dair varlık değerlerini ifade eden bir aracı

hâline dönüşmüştür. Buradan hareketle kazın Türk halk türkülerinde ele alınışını gerekçelendirmek ve ortaya çıkan bağlantı gerekçelerini sorgulamak yararlı olacaktır.

Türkülerde Kaz

Türkülerde kaz farklı algıları karşılamak üzere yer almaktadır. Genellikle güzellik imgesi olarak kadın ve kızı temsil ettiği, kazın görüntüsü, yaşayışı ve ötüşü ile farklı çağrışımlara neden olduğu görülür. Turna kuşu ile birlikte baharı müjdeleyen kaz, su kenarlarında bulunmaları ve birbirleri ile kurdukları ilişkiler bakımından farklı yansımaları kaynaklık etmektedirler. Turna, ördek ve kaz, ortak bir mekâna sahip olmalarından ötürü, çevre ilişkilendirmeleri her zaman aynı olmuştur. Benzetme ve çağrışımlarda, bu üç kuşun ilişkilendirmelerine sıklıkla şahit oluruz.

Yabanî kazlar, göçmen kuşlardandır. Yılın belli mevsimlerinde göç eden kazlar, daha sonra geri dönerler. Onların bu durumu türkülerde de konu olur. Makedonya sınırları içinde bulunan “Şar Dağları”, (Türkler burayı fethedince Maya Dağı olarak isimlendirilmiştir.) üzerinde irili ufaklı birçok göl bulunmaktadır. Bu göller, kazların mekân tuttuğu ve barındığı yerlerdir. Göç zamanı, Vardar Ovası’nı aşarak göç eden kazlar, daha sonra geri dönerler.

Bilindiği üzere, biz insanlar da kimi zaman çeşitli zorlama ve felaketler, kimi zaman da kendi isteğimizle yurdumuzu terk etmek zorunda kalabiliriz. Her iki hâlde de ayrıldığımız yere dönmeyi arzu ederiz. Bu yüzden, türkülerde işlenen temalar içinde gurbet ve ayrılık ve bu ayrılıklar içerisinde sıla hasreti önemli bir yer tutar. “Vardar Ovası” adlı türküde, sıla hasretine atıfta bulunulur.

I. Murat Üsküp’ü kuşatır. Dağlara kaçan ahali, Osmanlı Devleti’ne sığınmak için dağlardan ovaya iner. Bu kalabalığın içinde bulunan ve aynı zamanda Türküye kaynaklık eden genç kız da buradadır. Bu genç kızı Çandarlı Halil Paşa, himayesine alır. Yurdundan koparılan genç kızda sürekli bir vatan hasreti vardır. Türkü, bu hasreti dile getirir. Mayadağ’dan kalkan ve tekrar geri dönen kazlar da gittikleri yerde kalmadıkları için genç kızın duygularına ilham kaynağı olur.

“Mayadağ’dan kalkan kazlar

Al topuklu beyaz kızlar

Yârimin yüreği sizler

Eylenemem aldanamam

Ben bu yerlerde duramam

Vardar Ovası Vardar Ovası

Kazanamadım sıla parası

Mayadağ'ın yıldızıyım

Ben annemin bir kızıtım

Efendimin sağ gözüyüm

Eylenemem aldanamam

Ben bu yerlerde duramam”

Mayadağları'nı aşarak göç eden kazların tekrar geri döneceği bilinir. Türküyü söyleyen de onlarla kendi arasında bir bağ kurar. Mayadağ'ından ayrılan kız, kazlar gibi geri dönememiştir. Bu yüzden, “*Eylenemem, aldanamam, bu yerlerde duramam*” demektedir. Kazlar, görüntü güzelliği ile “*Al topuklu beyaz kızlar*” arasında, algı çağrışımına neden olmuştur.

Kaz ve güzellik arasında ilginin kurulduğu türkülerden biri de Âşık Gevheri'ye aittir.

“Sabahtan bizim pınara

İki gelin üç kız geldi

Birbirlerini kovarak

Sandım ki göle kaz geldi

Birinin adı Dudu

Odur güzellerin tadı

Kim taradı kimler yudu

Zülüf gerdana az geldi

Birisinin adı İnci

Severler güzeli genci

Koynunda çifte turuncu

Verdi ağzıma bal geldi

Birisinin adı Ayşe

Benleri var çifte çifte

İki elinde menevşe

Şükür Mevla'ya yaz geldi

Birisinin adı Fatma

Kaşları var çatma çatma

Kadir Mevla'm sabah etme

Bu gece bize az geldi.”

Kızların pınara su almaya gelmelerindeki yansıma, şaire ‘kaz’ları çağrıştırır. Kazlar sulu ve sulak yerlerde bulunurlar. Onların yaşam mekânları arasında suyun önemli bir yer tutmasından ötürü, onlar için su olmazsa olmazlardan biridir. Su başında kazların birbirini kovalamaları, birbirleri ile oynamaları arasındaki ilgi, su doldurmaya gelen kızlar arasında da kurulmuştur.

Sivas yöresinde söylenen bir türküde, “kaz” ile naz arasında bağlantı kurulur. Bilindiği gibi kazlar otlak beslenmektedirler. Bu yüzden sulak ve otluk bölgeleri daha çok tercih ederler. Türküde “kaz”ın beslenme alanı olarak çayıra salınması, bunun yanında nazlı nazlı yürümleri ile kızlar arasında ilgi kurulmaktadır.

“Çayır uzun aman salı da verdik kazları

Pek nazlıdır yandım yandım

Şu Sivas'ın kara gözlüm kızları

Yaşı küçük aman çekilmiyor nazları”

Kaz eti, kendine özgü damak tadı ve kalori özelliği bakımından özeldir. Bazı yörelerde, özellikle Kars'ta kaz eti ile yapılan yemekler dikkat çekicidir. Kış mevsiminde olduğu kadar, özel günlerde kaz eti ile yapılan yemekler büyük bir özenle hazırlanır ve sunulur. Kul Şahin'den² alınan bir türküde buna atıfta bulunulur.

² 1952 yılında Kars Çıldır'da dünyaya gelen Kul Şahin'in asıl adı Salih

*“Koyun kuzu yamacına yayılır
Akşam olur teker teker sayılır
Misafirler kaz etine bayılır
Yaz olanda bizim yayla güzeldir.”*

Kazlar hakkında söylenen türkülerden biri de İsmet Koçkar’a aittir. Sanatçı, “kaz”ların kır çiçeği gibi nazlı oluşundan, Murat kenarında oynaşmasından bahseder. Türkünün genelinde, “kaz”ın görüntü güzelliğinin ötesinde, gösterge yansımaları da ele alınmaktadır.

*“Yoncalıdan gazlar çıkar çayıra
Kır çiçeği gibi kıra yayıla
Çok nazlıdır çıkamazlar bayıra*

*Gaz gaz naz naz naz etme gel yanıma
Gaz gaz naz naz gıyarım ben canıma*

*Murat kenarında oynaşır gazlar
Yarimden ayrıldım yüreğim sızlar
Yanıma gelmiyor gelinler kızlar*

*Gaz gaz naz naz naz etme gel yanıma
Gaz gaz naz naz gıyarım ben canıma*

*Gazım gider ben ardına bakarım
Gözlerimden kanlı yaşlar dökerim
Hem derdini hem de nazın çekerim*

Şahin'dir. Saz çalmayı babasından öğrenir. TRT Kars Radyosu Serhat'tan Sesler Korosu'nda saz çalmaya ve türkü derlemelerine başladı 1984 yılında “Ozanlık Gelenekleri ve Doğulu Saz Şairleri” ve “Bağlama Metodu” adlı eserlerini yayımladı. Türkiye Âşıklar Bayramında jüri üyeliği yaptı. “Kuzey Doğu Kültüründe Kars Manileri (Horaveller - Laylalar) ve Kars Ardahan İğdir Türküleri ve Oyun Havaları” eserini yayımladı.

Gaz gaz naz naz naz etme gel yanıma

Gaz gaz naz naz gıyarım ben canıma”

Kaz etinin lezzeti ve güzelliği ile ilgili Âşık Ruhsatî de şunları söylemektedir:

“Kadayıf kahvaltı kaz da öğlene

Dünyalar durdukça vara söylene

Maydanos şöretli tere dillene

Kahbe gök soğanın devranına bak

Ruhsatî, bir başka türküsünde “kaz” etinin lezzeti ve önemi ile ilgili şunları söyler:

“Sat ile salamur yağlıca çörek

Dal ile doldurma kadayıf börek

Tı ile tavşan eti kaz eti gerek

Zı ile zulüm istemem adli severim.”

Kaygusuz Abdal’ın “Kaz Destanı”nda kaz etinin geç pişmesi üzerinde durulur. Gerçekte de kaz et çok geç pişen ve bu yüzden de sabır isteyen bir yemek çeşididir. Zaten bu özelliğinden ötürü, oldukça lezzetli ve damak zevki yüksek bir yemek çeşididir.

“Bir kaz aldım ben karıdan

Boynu da uzun borudan

Kırk abdal kanın kurudan

Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz

Sekizimiz odun çeker

Dokuzumuz ateş yakar

Kaz kaldırmış başın bakar

Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz

Kaygusuz Abdal n’idelim

*Ahd ile vefa güdelim
Kaldırıp postu gidelim
Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz”*

“Kaz” hakkında Muhtar Yahya Dağlı’nın derlediği bir türkü, tam anlamıyla bir dramatik yapı oluşturmaktadır.

*“Babına geldim söylerim
Bu şeb ne buldum söylerim
İki ördekle bir kazın
Nakşını aldım söylerim*

*Bir dostumun var bir kazı
Güya ki balaban kuzi
Sizlere nakleleyeyim
Eğer dinlerseniz bizi*

*Bir gün iki ördek alır
Yapçacak evine gelir
Ördekleri de bahçeye
Gezsin diye salıverir*

*Ördekleri çün kaz görür
Onların üstüne yürür
Ördekler bu hali görüp
Birbirine arka verir*

*Kaz ister bunları döve
Bunlar bakışlılar göğe
İki taraftan sarılıp
Şaşırtırlar döve döve*

*Kaz alır birin altına
Çıkıp oturur üstüne
Ol hali görünce ördek
Acıyıp yanar dostuna*

*Ördek ne yaptı gör işi
Kaptı yerden kaya taşı
Kaza fırlattı ol ördek
Kazın da yarıldı başı*

*Başından akınca kanı
Kazın da acıdı canı
Birinini kaptı boynundan
Ol biri aldı tabanı*

*Ördek buldu kılığını
Alamıyor soluğunu
Ördek kafadar eyledi
Bulup bir Hint tavuğunu*

*Getirdi kazın üstüne
Kazla dövüşmek kasdine
Hindi tavuğu da kabardı
Bir sopa aldı destine*

*Tavuk da kaçırıldı kazı
Var idi anda bir tazı
Tazı ile kaz bir oldu*

Tavuk eyledi niyazı

Tazı tavukla birleşti

Aşına imiş görüşdü

Araya girip sulh etti

Kaz ile ördek barıştı”

Âşık Kul Şahin’in bir başka türküsünde bahar mevsiminin müjdecisi olarak bilinen kaz, diğer bileşenlerle birlikte ele alınır. Bilindiği gibi bahar gelince doğada meydana gelen değişme ve gelişmeleri gösteren birçok unsur bulunmaktadır. Koyun ve kuzunun yaylaya çıkması, kazların gelmesi ve her şeyden öte doğadaki bütün güzelliklerin ortaya çıkması bunlar arasında sayılabilir.

“Yaz olanda yaylalarda gezilir

Koyun gelir, kuzu gelir, kaz gelir

Güzellerin düzenleri yazılır

Gülüş gelir, eda gelir, naz gelir”

Ankara Şereflikoçhisar’dan derlenen bir türküde³ baharın gelişinin göstergesi olarak “kaz”lara atıfta bulunmaktadır.

“Bizim ele bahar ile yaz geldi

Sizin ele turna ile kaz geldi

Amman amman mor menevşe

Haydi yanıyorum ben bu işe”

Kerkük Telafer’den Âşık Yasin’den derlenen⁴ bir türküde baharın gelişinde “kaz”ın bir gösterge unsuru olduğunu ve bunun dile getirildiğini görmekteyiz.

“Bizim elde bahar olur yaz olur

Göller dolu ördek ile kaz olur

Gözeler içinde yüz bin naz olur

Günahım af eyle can sana kurban”

---

³ Nezir Görkem-Ankara Devlet Konservatuarı

⁴ Derleyen: Mehmet Özbek

Kırıkkale Keskin Hacı Taşan'dan⁵ alınan bir türküde de baharın gelişi yukarıdaki türkülerde sözü edilen şekilde dile getirilmektedir.

“Menevşe biter de bahar yaz gelir

Bizim ele ördeğinen kaz gelir

Aman nenni mor menevşeye

Gülüm şaşırıyorum ben bu işe”

Âşık Veysel, “Şu Karşıkı Dağlar” adlı türküsünde, baharın gelişinin göstergesi arasında “kaz”lara dikkat çeker.

“İşte geldi bahar yazlar

Ötüşüyor turna kazlar

Hatıra değmen şahbazlar

Sizler amanlı amanlı”

Pir Sultan Abdal ise bahar ve kaz arasındaki ilişkiye başka bir açıdan bakar:

“El ettiler turnalara kazlara

Dağlar yeşillendi döndü yazlara

Çiğdemler takınsın söylen kızlara

Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın”

İnsan hayatında sevgiyi gösteren çeşitli değişkenler bulunmaktadır. Bunları ifade ederken çeşitli göstergelerden yararlanılır. Bunlar çoğu zaman ortak algıların da göstergesidir. Kişiyeye göre değişmez, onlardan söz edilirken herkeste aynı kanaat olur. Orta Anadolu'dan derlenen bir türküde⁶ bu durum şöyle dile getirilmektedir:

“Şu dünyada üç şey vardır görünür

Biri keklik biri ördek kaz da var

Keklik senin ördek senin kaz senin

Suya giden top zülüflü yâr benim”

⁵ TRT İstanbul

⁶ Ahmet Yamacı

Van Erciş’te Mustafa Dokumacı’dan alınan bir türküde⁷ kazların çimende sürü hâlinde yayılışı kızları çağrıştırır.

“Çimende sürü kazlar

Kanatları beyazlar

Kaç gündür görmemişem

Ciğerim ona yanar.”

“Kaz gibi yolmak” deyimini, bir kişinin toyluğunu, acemiliğini kullanarak ondan menfaat elde etmek anlamına gelir. Bu deyimden gerçek anlamı ise, kaz tüylerinin çok kolay yolunmasından ileri gelir. Öyle ki kaz canlı iken bile tüyleri yolunabilir, onun bunu çok hissetmediği görülür. Bu gerçek durum deyim ve bununla birlikte türkülere de konu olmuştur. Derviş Kemal’dan Feyzullah Çınar’ın derlediği türküde bu durum şöyle dile getirilir:

“Fakirin yoksulu kaz gibi yolun

Mazlumun sırtında saadet kılan

Zahiri şekilde Müslüman olan

Kullar gündün güne azıyor kardaş”

Genel olarak bakıldığında, türkülerimizin kaz ve onun etrafında oluşturduğu anlatma unsurlarında kullanılan beslenme unsurlarında, daha çok etkileyici unsur bakımından değişkenlik olduğu görülmektedir. Bu değişkenliğe sebep olan temel gerekçe, kazın bir kuş cinsi olarak hem evcil, hem de yaban hayatını birlikte yaşamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Türkülerde bütün canlılar kendi özelliklerinin dışında sembolik bir anlam taşımaktadır. Bu anlamı oluşturan olguların her biri, kendi gerçeklik görüntüsünün işlevselliği ile birlikte ele alınır ve yansıtılır. Daha açık bir ifade ile sembolün yansımaları kendi gerçekliğinin sınırlarını hiçbir zaman aşmaz. “Kaz” da her zaman bu sınırlılıklar içinde ele alınmış ve sembol olarak kullanılmıştır.

Kuşlar içerisinde “kaz”, hem evcil, hem de yaban hayatı yaşamasından ötürü, türkülerde daha özgün ve farklı özellikleri ile birlikte ele alınmıştır. Bu özelliğinden ötürü kimi zaman güzelliğe, kimi

---

⁷ Hüsamettin Subaşı

zaman gurbete, kimi zaman da yaşamın çeşitli aşamalarına atıfta bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Akalın, L. Sami (1993) Türk Folklorunda Kuşlar, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Dağlı, Muhtar Kaya (1945). İstanbul Mahalle Bekçilerinin Destan ve Mani Katarları (1945). Der.: Muhtar Yahya Dağlı , C.H.P. Eminönü Halkevi, Kütüphane ve Yayın Kolu, Destan Serisi I, İstanbul.

Ergin, Muharrem (1994) Dede Korkut Kitabı I, Giriş-Metin-Faksimile, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ergun, Pervin (1998). Altay Türkleri'nin Kahramanlık Destanı Alıp Manaş. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

İnan, Abdülkadir (1995). Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kaya, Ceval. (1994). Uygurca Altun Yaruk, TDK Yayınları, Ankara.

Kafesoğlu, İbrahim (1993). Türk Milli Kültürü, Boğaziçi Yay., İstanbul.

Ögel, Bahaeddin (1993). Türk Mitolojisi I, II, TTK, Ankara.

Panayeva, Flora. (2011). Yer Tarğın Destanındaki Epik Unsurlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Sepetçioğlu, M. Necati (1990). Karşılaştırmalı Türk Destanları, Akran Yayınları, İstanbul.

TRT (2006a). Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi I. Ankara: TRT Müzik Dairesi Yayınları.

_____, (2006b). Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi II. Ankara: TRT Müzik Dairesi Yayınları.

_____,(2002).Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi III. (Uzun Havalalar) Ankara: TRT Müzik Dairesi Yayınları.

